

Зоран Драгишић*

Факултет безбедности, Универзитет у Београду

СТРАТЕГИЈА НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ И ВЕЛИКА СТРАТЕГИЈА СРБИЈЕ

Сажетак

Питање великих стратегија постало је поново актуелно у претходној деценији. Свет је током деведесетих година прошлога века веровао да је дошло до „краја историје“. Веровало се да велике стратегије, као дугорочне теорије и ставови о томе како једна држава пројектује своје националне интересе и вредности у ближој и даљој будућности и како перципира безбедносне изазове, ризике и претње и начине да на њих одговори, припадају прошлости. Брзо се показало да свет није тако безбедан, нити јединствен по питању вредности и циљева. Нови глобални сукоби отворили су питања делотворности старих и потребу за стварање нових великих стратегија. Централно питање овог чланка је постојање велике стратегије Србије и колико је Стратегија националне безбедности, као кровни документ у области националне безбедности део велике стратегије Србије. Питање којим се посебно бавимо је и да ли су велике стратегије резервисане само за глобалне силе или и мале и средње државе имају такве стратегије. На та питања покушавамо да дамо одговор кроз покушаје да у теорији нађемо прихватљиву дефиницију велике стратегије, кроз анализу великих стратегија САД и Кине, као највећих светских сила. Анализи Стратегије националне безбедности Србије посвећујемо посебну пажњу, јер сматрамо да се у њој налази највећи број елемената велике стратегије Србије.

Кључне речи: велика стратегија, Стратегија националне безбедности Србије, национални интереси, националне вредности

* Контакт: zoran.dragisic@yahoo.com

ПОЈАМ ВЕЛИКЕ СТРАТЕГИЈЕ

Велика стратегија генерално описује како државе виде своју улогу у свету, и кроз коју процењују активности својих влада (Martel, 2014). Питање које се у теорији о стратегијама често поставља је колико држава има велику стратегију? Да ли је она резервисана само за велике силе или и мале и средње државе формулишу исте такве стратегије.

Велике глобалне силе формулишу своје велике стратегије у циљу дефинисања и достизања својих глобалних циљева. Провера вредности великих стратегија свакако је њихова делотворност у суочавању са изазовима, ризицима и претњама које угрожавају глобално пројектоване вредности и циљеве сила које су их дефинисале. Промене велике стратегије неопходне су када је дође до радикалних геополитичких промена, које се дешавају мимо циљева који су таквим стратегијама пројектовани. Међутим, када се остваре стратешки циљеви, зацртани великим стратегијама, то нужно доводи до редефинисања глобалног поретка.

Не постоји јединствена дефиниција велике стратегије, аутори који се баве овом темом наводе њене различите садржаје, различите функције коју такве стратегије имају у дефинисању националних политика и однос велике стратегије према стратегијским документима нижег хијерархијског нивоа. Сматрамо да је за потребе овог рада одређење велике стратегије које даје Бари Позен прихватљиво. Позен сматра да је „Велика стратегија теорија националне државе о томе како да оствари своју безбедност. Велика стратегија је фокусирана на војне претње јер оне представљају највећу опасност, а одговор на такве претње државе највише кошта. Безбедност традиционално обухвата и заштиту суверености, сигурности, територијалног интегритета и позиције моћи. При томе је позиција моћи неопходно средство за заштиту свих осталих вредности. Велика стратегија садржи објашњење зашто одређене претње заузимају приоритет и на који начин ће се одговорити на дефинисане претње. Велика стратегија није списак правила, она је сет концепата и аргумената, које треба повремено ревидирати.“ (Posen 2014).

Позеново одређење велике стратегије, указује да бисмо и Стратегију националне безбедности Србије у великој мери могли сматрати делом Велике стратегије Србије, с обзиром да она садржи елементе који су карактеристични за велике стратегије.

Када говоримо о великим стратегијама, треба имати на уму да оне не постоје као кодификовани документи које усвајају пар-

ламенти, или друга политичка тела, у зависности од државе до државе. У малим и средњим државама се кроз стратешке документе нижег хијерархијског нивоа дефинишу питања која Позен сматра садржајем великих стратегија, док се о самим великим стратегијама углавном не говори, нити се оне усвајају у неким строго декларисаним правним формама. У малим и средњим државама велике стратегије углавном постоје као интерперсонални наративи међу елитама, или као појединачни покушаји стварања велике стратегије, у виду националних програма, какво је било Начертаније Илије Гарашанина.

У западном разумевању велике стратегије, која је присутна у великом делу академске заједнице држава Европе, САД, Канаде и Аустралије, велике стратегије се везују за државне структуре и њима се придаје значај правних докумената. Међутим, многе државе, или недржавни субјекти који имају глобални значај, своју моћ не пројектују кроз државне структуре или официјелну спољну политику, већ кроз контролисане невладине организације, прокси групе, социјалну моћ, која се рефлектује кроз организације које шире верски или други екстремизам, кроз разне облике хибридног деловања, које измиче аналитичким алатима политичких наука или наука безбедности (Belzaq, Dombrowsky & Reich 2019).

Због тога је веома важно да се у анализама великих стратегија узму у обзир историјски, културни и институционални фактори сваке државе или организације која се анализира. Сматрамо да је веома важно да се напусти традиционални аналитички оквир присутан у великом делу академске заједнице која велику стратегију везује само уз велике силе, па чак само уз велике силе западног света. Хаотичан свет (погрешно назван мултиполарним), јасно указује да су велике стратегије иманентне не само великим силама, већ и малим и средњим државама као и недржавним субјектима који глобално пројектују своју моћ (Ал Каида, ИСИС, велике мултинационалне корпорације...).

Нестанак биполарног поретка, настајање нових регионалних сила и покушај неких држава, да заузму упражњена места на светској геополитичкој позорници, чини нужним проучавање великих стратегија таквих актера да би било који други аналитички оквир или теорија, попут теорије игара и других, имала реалну употребну вредност.

Поред тога, сматрамо да је нужно редефинисати појмове „мала и средња држава“, који се везују за величину територије и број становника. Одређење државе као мале или средње губи из вида позицију моћи као веома битан фактор на основу кога једна

држава дефинише или не дефинише велику стратегију, односно, да ли стратешки документи нижег хијерархијског нивоа укључују у себе питања која се у теорији сматрају питањима великих стратегија.

Сматрамо да је карактеристичан пример Држава Израел, која заузима веома малу територију, а по броју становника би се могла сврстати у средње државе. Међутим, позиција моћи и значај за целокупну безбедност, политику, економију, културу и позиционирање великих глобалних актера на простору Блиског Истока значајно надилази њену површину и број становника. Израел игра много значајнију глобалну улогу него регионалне државе које су по неколико пута веће од њега. Логично је закључити да Израел има Велику стратегију која је формулисана у више докумената, а пре свега у наративима политичких, економских, академских и културних елита.

Република Србија се налази у упоредивом положају са Државом Израел, иако држава средње величине, Република Србија заузима изузетно важан положај на Балкану, већина отворених балканских питања директно је везана за Србију, међународне обавезе, које је Република Србија преузела Дејтонским споразумом, пројектују њену државну моћ изван државних граница. На основу ових параметара Република Србија се може сматрати важним регионалним актером која своје интересе и вредности пројектује на читав регион Југоисточне Европе. Када говоримо о државама које своју моћ пројектују изван својих граница, можемо говорити о регионалним и глобалним силама, па следствено томе и велике стратегије можемо поделити на глобалне и регионалне. Међу одређеним теоретичарима који се баве стратегијама постоји став да велика стратегија може бити само глобална (Krasner 2018). Краснер наводи да је велика стратегија, пре свега, инструмент успостављања глобалног поретка у складу са интересима државе која ствара такву стратегију. Такав став је можда био одржив у време Хладног рата, када је свет био јасно подељен између глобалних супер сила и њихових савезника и несврстаних и неутралних држава које су у различитим историјским периодима нагињале једној или другој страни, у складу са својим тренутним интересом. У савременом свету, који је истовремено глобализован и фрагментиран, постоји пуно оправдање да се и стратегије регионалних сила третирају као велике стратегије у смислу у коме је о томе говорио Позен. Глобализација и фрагментација, се само привидно искључују, док у стратешком смислу, фрагментирана глобализација даје много већи значај регионалним силама.

ВЕЛИКЕ СТРАТЕГИЈЕ ВЕЛИКИХ СИЛА

Када говоримо о великој стратегији САД и њених савезника током Хладног рата, она је била јасно дефинисана односом према СССР и комунизму као идеологији која је угрожавала темеље слободног света. Таква стратегија била је основ за дефинисање и вођење свих политика које су САД и њихови савезници спроводили у ондашњем геополитичком окружењу. Успех велике Стратегије САД и њених савезника који је довео до победе у Хладном рату, успоставио је нови глобални поредак који је изашао изван оквира велике стратегије коју су дефинисале САД. Након Хладног рата САД су се суочиле са новим изазовима, какав је био 11. септембар, ратови у Ираку и Авганистану, настанак тзв. Исламске државе у Ираку и Сирији, анексија Крима од стране Русије, сукоб између Русије и Украјине, нарастање економске и политичке моћи Кине, излазак Велике Британије из ЕУ, пандемија и многи други изазови глобалном лидерству САД. Уместо униполарног света са конвергентним вредностима и политикама и једином супер силом оличеном у САД, свет је постао хаотичан, са више регионалних сила, често међусобно сукобљеним, са све већим бројем недржавних актера који се појављују у глобалној арени. Недржавни актери се не појављују само као фактори угрожавања безбедности, као што су терористичке и криминалне организације, већ и велики економски играчи у виду мултинационалних компанија које, посебно у енергетици, преузимају моћ која је до скоро била резервисана искључиво за државе.

Велика стратегија се доживљава као пожељан оријентир за све доносиоце политичких одлука. Међутим, изостанак снажног лидерства, као једна од најочљивијих карактеристика савремених држава, доводи до неконзистентности државних политика. Савремена спољна политика САД је најбољи пример. Савремена друштва су у великој мери подељена, постоје бројни центри одлучивања који различито доживљавају вођење спољне, безбедносне, економске и других политика. Пример бившег председника САД Доналда Трампа и сукоба који је имао са својим опонентима током читавог мандата најбоље одсликава такву ситуацију. Инаугурациони говор председника Бајдена, ван сваке сумње, отвара простор за креирање нове велике стратегије САД, као тражењу универзалног решења који би све поделе у америчком друштву свео на „најмањи заједнички садржалац“. Постојање велике стратегије, изван сваке сумње, био би оријентир који би помогао доносиоцима политичких одлука, али и академској заједници да лакше разуме и формулише појединачне политике.

САД су током седам деценија биле војни, политички и економски предоминантна држава и лидер слободног света, што је била последица успешне велике стратегије за победу у II светском рату, али и стратешки план како да се након рата постигне дуготрајан мир, у коме ће бити остварени стратешки интереси.

Победа у Хладном рату, која је добијена без директне употребе војних средстава, је најбољи пример успешности велике стратегије.

САД желе да очувају такву позицију у савременом свету који се брзо мења и у коме се успостављају нова правила, битно другачија од оних на којима су САД градиле своју доминантну улогу (Belzaq, Dombrowsky & Reich 2019). Очување позиције најмоћније државе света је свакако основни циљ велике стратегије САД. Средства која ће се ради постизања тог циља користити, зависиће од много фактора. Пре свега, то је стратешка култура на темељу које свака држава гради своју стратегију, затим политички систем САД, који подразумева велики број центара одлучивања и, изван сваке сумње понашање главног такмаца за водећу светску улогу - Кине.

Кина је држава која је претходној деценији најбрже напредовала и постигла запањујуће резултате на развоју економије, привредних капацитета, технологије, образовања што је њену улогу и значај у глобалним размерама подигло до нивоа једине државе која има могућност да угрози глобалну доминацију САД.

О постојању велике конзистентне стратегије Кине воде се велике расправе. Неки аутори сматрају да Кина има више стратегија на више поља, које паралелно развија (Hanson 2019).

Промене које су Кину довеле у позицију друге најмоћније силе света почеле су 1978. године, када је Кина извршила економске реформе, које су довеле до великог успеха и битно промениле међународну позицију Кине.

До економских реформи Кина је била друга по снази комунистичка земља која се налазила изван совјетског блока, са којим је често била у сукобу. Спољнополитички приоритети Кине били су усмерени на помоћ земљама „Трећег света“, које су се одупирале империјализму и капитализму и водили антиколонијалну борбу. Кина се са једне стране борила за своју улогу у социјалистичком покрету, где је желела да буде доминантна у односу на СССР, што јој није полазило за руком, јер су најважније социјалистичке државе биле везане уз СССР у оквиру Варшавског уговора. Поред тога СССР је имао војничко, економско и геополитичко преимућство, које Кина никако није могла да достигне. Са друге стране Кина је пружала отпор империјализму и капитализму у оквиру ангажмана

у земљама које су се углавном налазиле у њеном блиском окружењу. Албанија Енвера Хоџе је била једина европска држава која је неко време следила „кинески пут у социјализам“.

Након економских реформи, Кина одустаје од политике која ју је држала у позицији другоразредне светске силе и прихвата другачији, капиталистички модел економије, што је брзо довело до позитивних резултата. Са економским успехом променили су се и спољнополитички приоритети Кине, који су одражавали њене нове, капиталистичке, потребе. У почетку се Кина ограничавала на приступ сировинама и тржиштима, да би после 2010. и доласка председника Си Ђинпинга ти циљеви постали свеобухватнији, вишедимензионалнији и продорнији у складу са економским напретком (Каџига 2019). Ново доба кинеске борбе за водећу улогу у свету почиње 2013. године када је председник Си објавио циљеве које Кина треба да постигне у наредном периоду. Циљеви су везани за модернизацију војске, преузимање улоге прве земље света по извозу готових производа, а до 2050. године Кина би требала да постане водећа земља света. На основу временског оквира који је зацртао председник Си, можемо недвосмислено закључити да Кина има велику стратегију, или се бар већи број различитих стратегија слива у једну која их обједињује и даје генерални оквир у коме Кина жели да оствари своје интересе на глобалној сцени.

Можемо закључити да Кина данас заузима положај озбиљне велесиле, која има капацитете да упути изазов глобалној доминацији САД. Кина је данас присутна у свим крајевима света кроз инвестиције и економску помоћ. Није могуће ни набројати све велике пројекте које Кина данас спроводи широм света. Кина је данас главни трговински партнер преко седамдесет држава, њене инвестиције се из године у годину увећавају, чиме расте и њена мека моћ. Кина спроводи космичка истраживања, истражује Арктик, на пољу развоја телекомуникација, вештачке интелигенције и других савремених технологија већ дуго заузима водећу позицију.

Кинески пројекат „Један појас-један пут“ је за нас најважнији јер је Србија једна од држава која је чланица Иницијативе 16+1, која обухвата државе јужне и источне Европе, које кроз овај пројекат добијају значајна средства за развој инфраструктуре.

Кина има специфичан друштвени систем који се састоји од политичког тоталитаризма и економског либерализма, што јој пружа могућност да комбинујући предности једног и другог буде корак испред Западних такмаца (Каџига 2019).

Нема сумње да Кина не износи јавно све детаље своје стратегије. У наративима кинеских политичких руководиоца и послов-

них људи преовлађује прича о „добру за све“ и жељи Кине да путем економске сарадње успостави одличне и равноправне односе са свим државама које су укључене у пројекте које Кина финансира, уз истицање искључиво економских циљева којима се кинеске компаније и држава воде у реализацији постављених циљева.

Запад, пре свега САД, показују велико неповерење према кинеским намерама, што је довело до трговинског рата и заустављању сарадње америчких телекомуникационих оператера са кинеском фирмом Хуавеј, због сумњи у погледу кинеских намера у коришћењу телекомуникационих технологија.

Можемо са великом сигурношћу тврдити да већ сада, сведочимо сукобу САД, који жели да очува доминантну улогу у свету и Кине која ту улогу жели да преузме. Нема сумње да обе стране развијају велике стратегије како би у будућности оствариле своје пројектоване циљеве. Као што се до сада могло видети, велика разлика у стратешком приступу две силе, проистиче пре свега из различите стратешке културе, затим из битно различитих друштвених система и система вредности које обе стране покушавају да наметну као доминантне. Кина има активну улогу у савременом свету и привлачи све више држава у разним регионима света. Огромне инвестиције и финансијска помоћ привлачне су владама широм света, међутим уз привлачност иде и опрез, нарочито у Европи, јер постоји страх од скривене кинеске агенде, односно од утицаја који Комунистичка партија Кине врши путем економије. Кина тешко постиже висок ниво меке моћи јер је њен тоталитарни политички систем фактор одбијања, у готово једнакој мери као што су инвестиције фактор привлачења. САД још увек имају кредибилитет најмоћније светске силе, која има одређене унутрашње проблеме, које превазилази. САД су држава која је најмоћнија војнички, економски и дипломатски, што јој даје статус прве силе света. Предност САД су стратешка савезништва са највећим бројем светских држава и огроман утицај у Европи, као најважнијем светском континенту и огромна мека моћ. Сматрамо да ће се две стране своје велике стратегије развијати управо на овим полазним основама. Не треба при томе заборавити да је дневна трговинска размена САД и Кине преко 1,5 милијарди долара, што целокупну анализу чини још сложенијом.

Анализе великих стратегија других моћних држава, као што су сталне чланице Савета безбедности УН, Русија, Француска и Велика Британија, или других великих држава као што су Индија и Бразил или Немачке, као најмоћније чланице ЕУ, свакако би биле занимљиве. Међутим, идеја овог рада је да се анализира

велика стратегија Србије, да ли она постоји и у којој мери Стратегија националне безбедности из 2019. године покрива области које су предмет великих стратегија. Преглед појма велике стратегије и само кратке цртице о великим стратегијама САД и Кине, као илустрација појма довољне су да задовоље амбиције овог рада.

ВЕЛИКА СТРАТЕГИЈА СРБИЈЕ

На основу досадашњих излагања о појму велике стратегије, сматрамо да велике стратегије нису везане искључиво за велике силе, нити морају нужно пројектовати глобалне циљеве. Узимајући у обзир Позеново схватање велике стратегије, које данас следи велики број истраживача, али и праксу многих држава које се не могу сврстати у велике силе, сматрамо да Србије има, или може имати, велику стратегију. Велике стратегије не постоје као писани документи. Елементи великих стратегија налазе се у бројним стратешким и доктринарним документима, политикама, белим књигама, програмским циљевима, акционим плановима и сличним документима који пројектују интересе, вредности и циљеве националне политике у одређеном геополитичком и временско-просторном контексту. Најважнији елементи сваке велике стратегије су интерперсонални наративи националних елита којима се сви кодификовани делови великих стратегија обједињују и даје им се смисао заокружене целине, односно из којих сваки стратешко-доктринарни документ потиче и црпи свој легитимитет. Стратешки наратив о националним циљевима, интересима и вредностима је битан елемент националног духа и битна идентитетска одредница нације у одређеном историјском тренутку.

Србија је у својој модерној историји увек била централна држава Балкана и стожер око кога су се окупљали Јужни Словени. Србија и српски народ су били темељ све три Југославије, што је нужно обликовало српску стратешку културу и потребу да се Србија одреди према историјским околностима у којима се налазила и геополитичком окружењу које су такве околности наметале.

Прва велика стратегија Србије било је Начертаније Илије Гарашанина, тајни текст који је настао током 1844. године, под утицајем Чеха Франтишека Заха, који је предвиђао ослобођење и уједињење свих Јужних Словена. Гарашаниново Начертаније је представљало програм спољне и националне политике Србије. (Симеуновић 2000). Овај документ је дуго био тајна и први целовит текст објављен је тек 1906. године. У каснијој историји Начертаније је често злоупотребљавано у антисрпској пропаганди

као доказ жеље Србије да оствари хегемонију над свим суседним народима, за шта у самом тексту нема доказа. Начертаније је доказ дубоко укореење стратешке културе код српских политичких, научних и културних елита. Сви каснији периоди српске историје показују да је нека врста велике стратегије била присутна у свести доносилаца политичких одлука и интелектуалне елите. Таква стратегија је некада спровођена успешније, некада мање успешно, али свест о националним интересима, циљевима и вредностима, увек је постојала.

СТРАТЕГИЈА НАЦИОНАЛНЕ БЕЗБЕДНОСТИ КАО ДЕО ВЕЛИКЕ СТРАТЕГИЈЕ

Већ смо навели да су најбитније елементи велике стратегије одређивање главних изазова, ризика и претњи који угрожавају државу и друштво, одређивање националних вредности и интереса и средстава како да се ти интереси и вредности заштите.

Стратегија националне безбедности која је усвојена децембра 2019. године, дефинише велики број питања која се у теорији сматрају материјом великих стратегија.

Јасно је да Стратегија националне безбедности није, нити може бити, изолован документ без везе са хијерархијски вишим документима, у које бисмо могли сврстати „државне“, „националне“ или „велике“ стратегије, које Стратегија националне безбедности конкретизује у делу који се односи на безбедност и хијерархијски нижим стратегијским и доктринарним документима, као што су стратегије одбране, војне стратегије, војне доктрине, стратегије за борбу против криминала и сличне стратегије и доктрине које се односе на посебна питања достизања и очувања националне безбедности (Драгишић 2020).

У самој Стратегији националне безбедности Стратегија се дефинише на следећи начин: “Стратегија националне безбедности Републике Србије, јесте највиши стратешки документ чијим спровођењем се штите националне вредности и интереси Републике Србије од изазова ризика и претњи безбедности у свим областима друштвеног живота”.

Наведене дефиниције објашњавају основну функцију Стратегије националне безбедности као програмског документа, кога можемо сматрати делом велике стратегије Србије

Стратегијом националне безбедности процењују се безбедносни изазови, ризици и претње Републици Србији, њихови носиоци и могући облици испољавања. На основу тако дефинисаних иза-

зова, ризика и претњи, могуће је одредити мере за супротстављање процењеним ризицима и њиховим носиоцима, као и дефинисање политике безбедности Републике Србије, што је према Позеновом разумевању најбитније елемент великих стратегија.

Писци Стратегије националне безбедности, описујући глобално безбедносно окружење, полазе од става да је мултиполарност и мултилатералност основна карактеристика модерног света. На основу нових, мултиполарних позиција, долази до уравнотежавања моћи држава и развоја сложене међузависности међу државама. Међузависност и сарадња стварају услове да се сукоби у свету решавају дипломатским средствима, што смањује могућност неконтролисаног ширења криза. Међутим свет је и даље суочен са бројним, сложеним и вишеструко детерминисаним безбедносним изазовима, ризицима и претњама, који мењају своју форму и начине испољавања. Ново безбедносно окружење тражи нове форме благовременог уочавања и одговора на динамичне безбедносне претње са којима се суочава савремени свет (Драгишић 2020).

Фактори који се у Стратегији наводе као извори угрожавања међународне безбедности су: кршење Повеље УН, мешање у унутрашње ствари суверених држава, пракса превентивних напада и војног интервенционизма и заоштравање односа међу великим силама ради поделе зона утицаја. На основу побројаних фактора угрожавања у Стратегији се наводи да су највеће претње на међународном плану: међународни тероризам, организовани криминал, верски и национални екстремизам, мигрантска криза и посреднички конфликти (Стратегија националне безбедности 2019).

Регионе Блиског истока и севера Африке, Стратегија националне безбедности означава као безбедносно најкомпликованије због дуготрајних верских и етничких сукоба који су били узрок великих миграција у Европу. Велика мигрантска криза, као и проблеми економске природе пред ЕУ, али и све њене чланице стављају озбиљне изазове у области економије и политике азила.

Глобализована економија, која је више него икада у историји учинила свет међузависним, може у случају кризе у најразвијенијим земљама довести до социјалних немира и политичке нестабилности било где у свету. Поред тога, Стратегија наглашава проблеме везане за енергетску безбедност, еколошке проблеме, борбу за ресурсе, пре свега храну и питку воду и могућности злоупотребе научних открића као могуће изворе глобалне нестабилности.

У оквиру анализе стратегијског окружења Стратегија националне безбедности посебну пажњу поклања региону југоисточне

Европе. Чињеницу да се све државе југоисточне Европе залажу за демократске вредности, унапређивање друштвене и економске стабилности и дијалог и сарадњу, писци Стратегије виде као фактор који може повољно утицати на регионалну безбедност и смањити могућност избијања конфликта. Проблеми из прошлости, који још увек оптерећују регион могу се превазићи кроз програме сарадње у области политике, економије и безбедности. Заједничка тежња свих држава региона за прикључење Европској Унији, може бити фактор стабилизације регионалних односа. Међутим, процес придруживања држава југоисточне Европе озбиљно успоравају нерешени конфликти који постоје у региону, као и неспремност влада појединих држава региона да спроведу све неопходне реформе. Поред ЕУ, којој теже све државе региона, свој утицај остварују и друге, ваневропске силе, пре свега због важног геостратешког и геоекономског значаја региона. Сукоби великих сила око утицаја у региону, могу бити веома значајан фактор нестабилности.

Стратегија националне безбедности посебно истиче невојне претње које су присутне у региону као што су: сепаратистичке тежње, политички, верски и национални екстремизам, економски и социјални проблеми, миграције, организовани криминал, недовољна институционална изграђеност и елементарне непогоде (Стратегија националне безбедности 2019).

Проблеми који су наслеђени из прошлости у великој мери угрожавају безбедност региона. Највећи проблем је једнострано и противправно проглашена независност територије која административно обухвата територију Аутономне Покрајине Косово и Метохија од стране привремених институција самоуправе у Приштини. Непоштовање Бриселског споразума, непоштовање основних права Срба и другог неалбанског становништва, узурпација и уништавање њихове имовине и културно-историјске баштине и јачање радикалног исламизма, представља препреку нормализацији односа и успостављању поверења у региону.

Проблем сецесије Косова и Метохије, путем једнострано проглашене независности је највећи политички проблем са којим се сусреће Република Србија. Управо се на историји проблема сепаратизма на Косову и Метохији може видети постојање или одсуство велике стратегије Србије. Нема сумње да у великој стратегији Србије од Начертанија до данас простор Косова и Метохије заузима једно од централних места. Сматрамо да је погрешно проблем Косова и Метохије сводити искључиво на територијално питање. Простор Косова и Метохије има изузетан историјски и идентитетски значај за Србе. Велики број изузетно значајних културних и

верских споменика српског народа налази се на том простору. Косовски мит је најснажнији мит у српском народу и представља један од темеља српског националног идентитета. Све ове чињенице јасно указују да питање Косова и Метохије за Републику Србију и српски народ у целини у великој мери превазилази значај територијалног питања (Гађиновић 2004).

Покушај ревизије Дејтонског споразума, Стратегија види као други важан изазов регионалној безбедности. Република Србија је потписница Дејтонског споразума и гарант његовог поштовања, у интересу сва три конститутивна народа и оба ентитета. Покушаји ревизије Дејтонског споразума на штету српског народа, представљају озбиљну претњу безбедности Републике Србије. Република Српска, која је настала као резултат борбе српског народа у Босни и Херцеговини, током грађанског рата којим је разбијена СФРЈ, представља велику националну вредност и гарант опстанка Срба на простору Босне и Херцеговине. Република Србија, као матична држава српског народа има обавезу да се брине о правима Срба у свим државама у којима живе. Након разбијања СФРЈ, велики број Срба остао је да живи у бившим републикама које су се осамосталиле. Легитимна брига за припаднике свог народа, као и чињеница да је Србија највећа држава настала након разбијања СФРЈ, да има највеће економске потенцијале и да заузима географски најважнији простор чини Србију најважнијом државом региона Југоисточне Европе.

Начин на који Србија види решавање проблема Косова и Метохије, Босне и Херцеговине, положаја Срба у Хрватској, Црној Гори, Северној Македонији и другим државама, свакако чини садржај велике стратегије.

Решење за бројне регионалне безбедносне изазове, ризике и претње Стратегија види у појачаној сарадњи држава региона на основу заједничких интереса и вредности.

Због измењених геостратегијских околности и све снажнијег утицаја глобалних кретања на безбедност појединих држава безбедносна политика Републике Србије заснива се на интегралном и мултилатералном приступу проблемима безбедности, којим се афирмише концепт кооперативне безбедности.

Европска сопљнополитичка оријентација, демократизација и економски напредак, уз сарадњу са свим битним факторима међународне заједнице су начин да се ојача стратешка безбедност Републике Србије.

Главни стратешки проблеми који угрожавају безбедност Републике Србије су: сепаратистичке тежње, етнички и верски

екстремизам, прикривено деловање страног фактора, организовани криминал и илегалне миграције.

НАЦИОНАЛНИ ИНТЕРЕСИ

У Стратегији националне безбедности Србије национални интереси дефинишу се као „као трајна потреба и тежња Републике Србије и њених грађана, засновани су на универзалним и националним вредностима које произилазе из Устава и наслеђа српског народа и свих грађана који живе у Републици Србији. Основне националне вредности јесу: слобода, независност, мир, безбедност, демократија, владавина права, социјална правда, људска и мањинска права и слободе, једнакост и равноправност грађана, толеранција, транспарентност, солидарност, родољубље и здрава животна средина. Остваривањем националних интереса штите се основне националне вредности“ (Стратегија националне безбедности 2019).

Стратегија националне безбедности Републике Србије у блиску везу доводи националне интересе и националне вредности, што је логичан приступ, јер без дефинисања националних вредности није могуће дефинисани ни остварити националне интересе. Вредности се у Стратегији дефинишу као детерминанта националних интереса, али је јасно да без остваривања основних националних интереса није могуће заштитити основне националне вредности. Националне вредности и национални интереси се међусобно прожимају и није их могуће одвојено разумети нити заштитити (Драгишић 2019).

Национални интереси Републике Србије јесу: очување суверености, независности и територијалне целовитости; очување унутрашње стабилности и безбедности; очување постојања и заштита српског народа где год он живи, као и националних мањина и њиховог културног, верског и историјског идентитета; очување мира и стабилности у региону и свету; европске интеграције и чланство у Европској унији; економски развој и укупни просперитет и очување животне средине и ресурса Републике Србије.

Очување суверености, независности и територијалне целовитости, Република Србија заснива на међународном праву, културно-историјском наслеђу и основним националним вредностима. Очување суверености подразумева да Република Србија независно врши законодавну, судску и извршну власт на својој целокупној територији. Република Србија не признаје одвајање било ког дела своје територије.

Очување унутрашње стабилности и безбедности је услов за несметан развој свих делова друштва, рационалну употребу ресурса и задовољења потреба грађана. Остваривањем овог интереса обезбеђују се услови за заштиту државе, друштва, грађана и имовине од свих облика угрожавања, што доводи до побољшања квалитета живота грађана и боље институционалне изграђености. Овај интерес јасно показује да се Република Србија определила за концепт националне безбедности који укључује државу, друштво и грађане као референтне објекте. Овакав приступ је модеран и одржив у савременим условима.

Очување постојања и заштита српског народа где год он живи, као и националних мањина и њиховог културног, верског и историјског идентитета услов је опстанка Републике Србије, дијаспоре и Срба у иностранству, те Републике Српске као ентитета у саставу Босне и Херцеговине у складу са Дејтонским споразумом. Остварењем тог интереса унапређује се демографски потенцијал, јача се национално јединство, култура и родољубље, и развија свест о националном идентитету, уз уважавање права и културног наслеђа других народа. На тај начин стварају се услови за кохезију и развој друштва, унапређење положаја и заштиту права Срба где год они живе, српског културног, духовног и историјског наслеђа у другим државама, унапређење културне размене, разумевање и уважавање културолошких и других разлика, те унапређење положаја и права националних мањина у Републици Србији. Овако наведен интерес Републику Србију афирмише као националну државу српског народа, где год да живи, али и грађанску државу која припада свим грађанима, без обзира на њихову етничку припадност. Оваквим приступом стварају се услови за друштвену кохезију и развој идентитета свих грађана Србије. Очување и заштита српског народа је веома захтеван циљ ако се има у виду да Србија има велику дијаспору која је расута широм света. Велика стратегија не износи увек све детаље стратешког плана, јер би се на тај начин испуњење циљева могло угрозити. Бројне су мере којима се може очувати идентитет српског народа и заштити његова права. Те мере не мора нужно да спроводи држава, потребно је да велика стратегија укалкулише капацитете свих националних институција од САНУ, академске заједнице, СПЦ, организација цивилног друштва, медија, културних институција спортских организација и свих других организација и појединаца који могу допринети остваривању овог циља. Пример деловања СПЦ у Црној Гори у току 2019. године, поводом Закона о слободи вероисповести је најбољи пример као се национални циљеви могу спроводити без деловања

државних органа.

Очување мира и стабилности у свету и региону, је интерес којим Република Србија чува своју унутрашњу безбедност. Кроз билатералне и мултилатералне иницијативе и активности којима се доприноси очувању регионалне и глобалне безбедности, Република Србија се доказује као поуздан партнер у међународним односима и јача свој међународни углед.

Европске интеграције и чланство у Европској унији је стратешки интерес Републике Србије, којим се постиже свеобухватна реформа друштва заснована европским вредностима, које се налазе у темељу српског идентитета. Чланством у –Европској унији Србија би постала део једне од најмоћнијих светских организација и стекла могућност да активно учествује у доношењу најважнијих одлука у савременом свету.

Економски развој и укупни просперитет, омогући ће услове за побољшање живота грађана и извесну будућност за будуће генерације. Економски развој ствара услове за квалитетније коришћење ресурса, боље образовање, здравствену заштиту, уравнотеженији економски развој различитих подручја. На тај начин директно се доприноси безбедности Републике Србије.

Очување животне средине и ресурса Републике Србије, које подразумева одговоран однос према квалитету земљишта, вода и ваздуха, од изузетног је значаја за безбедност Републике Србије.

Угрожавање националних интереса, сматра се директним угрожавањем безбедности Републике Србије и њених грађана. Циљеви, ставови, опредељења и мере за заштиту и остварење националних интереса садржани су у политици националне безбедности.

Политика националне безбедности Републике Србије део је свеукупне националне политике. Стратегијом је политика националне безбедности дефинисана као: “Скуп ставова, начела и опредељења којима се усмерава деловање и одлучивање Републике Србије ради заштите и остварења националних интереса.”

Политика националне безбедности Републике Србије спроводи се усклађеним деловањем у различитим областима друштвеног живота. Свеобухватан приступ, за који се опредељује Стратегија националне безбедности ствара услове за јединствен и усклађен одговор свих надлежних субјеката на безбедносне изазове, ризике и претње који угрожавају Републику Србију.

Политика националне безбедности Србије ослања се на све елементе система националне безбедности, који усклађеним и јединственим деловањем могу предупредити испољавање

безбедносних претњи, одговорити на ризике и отклонити последице испољених безбедносних претњи (Драгишић 2019).

Мере чијим се спровођењем остварује политика националне безбедности, односно њена начела, опредељења и ставови у Стратегији су груписани према интересима који се предвиђеним мерама штите.

Садржај Стратегије националне безбедности указује да она јесте део велике стратегије Србије. Сигурни смо да Србија гради своју велику стратегију као повезан систем различитих стратегијских и доктринарних докумената заснованих на историјском наслеђу српског народа и других народа који живе у Републици Србији, али и на јасно пројектованим националним интересима које треба очувати и достићи у одређеном времену и националним вредностима које треба трајно заштити.

ЛИТЕРАТУРА

- Balzaq, T., Dombrowsky P. & Reich S. 2019. *Comparative Grand Strategy, A Framework and Cases*. Oxford: Oxford U.P.
- Гађиновић, Р. 2004. *Отимање Косова и Метохије*. Београд: НИЦ Војска.
- Драгишић, З. 2020. *Систем националне безбедности Србије*. Београд: Факултет безбедности.
- Каџица, Ж. 2019. *Velika strategija Kine*. Доступно на: http://doi.fil.bg.ac.rs/pdf/eb_book/2019/fb_pip_rio/fb_pip_rio-2019-ch1.pdf, приступљено 23. 01. 2021.
- Martell, W. 2014. *Grand Strategy in Theory*. Ithaca: New York U.P.
- Posen, V. 2014. *A New Foundation for U.S. Grand Strategy*. Ithaca: New York U.P.
- Симеуновић, Д. 2000. *Нововековне политичке идеје у Срба*. Београд: Институт за политичке студије.
- Стратегија националне безбедности Републике Србије. 2019.
- Hanson, V. 2019. „China’s Brilliant, Insidious Strategy“. *National Review*, May 14, 2019. Доступно на: <https://www.nationalreview.com/2019/05/china-strategy-build-economic-military-technological-superiority/>, приступљено 23. 01. 2021.

Zoran Dragišić

Faculty of Security Studies, University of Belgrade

NATIONAL SECURITY STRATEGY AND SERBIAN GRAND STRATEGY

Resume

Grand strategies are once again gaining interest among academic community and decision makers alike, as it is clear that the World in the 21st century stands on the verge of new instabilities. In addition, new asymmetric threats, which are difficult to predict today, will come from cyberspace, natural disasters, pandemics, major technical and technological accidents and other dystopian realities already visible today. In the past, it was thought that grand strategies were reserved exclusively for great global powers and that such strategy must have global reach. Some theorists still hold such an attitude, which we believe is outdated. The example of Serbia shows that best. Serbia, even at the time when it was not completely independent state, in 1844, developed a grand strategy for the liberation and unification of all South Slavs. Modern age puts the imperative of grand strategy before Serbia, as a clear plan of the complete social development in the times to come. The basic function of a grand strategy is a clear understanding of the risks, challenges and threats facing Serbia and the Serbian people in the century ahead.

Keywords: *grand strategy, Strategy of national security of Serbia, national interests, national values*

* Овај рад је примљен 14. јануара 2021. године, а прихваћен за штампу на телефонском састанку Редакције, 27. јануара 2021. године.